

SBORNÍK PRACÍ PEDAGOGICKÉ FAKULTY MASARYKOVOY UNIVERZITY
SVAZEK 143, ŘADA JAZYKOVÁ A LITERÁRNÍ Č. 28

ONOMASTIKA A ŠKOLA, SV. 7

PROPRIA V SYSTÉMU MLUVNICKÉM A SLOVOTVORNÉM

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ Z MEZINÁRODNÍ KONFERENCE
„ONOMASTIKA A ŠKOLA“
KONANÉ V BRNĚ VE DNECH 10.–11. 2. 1998

Pořadatelé konference:
Katedra českého jazyka Pedagogické fakulty MU
Onomastická komise AV ČR

Editori:
Květoslava Klímová
Helena Kneselová

Brno 1999

Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity
Svazek 143, řada jazyková a literární č. 28

Onomastika a škola, sv. 7

Propria v systému mluvnickém a slovotvorném

Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Onomastika
a škola“ konané v Brně ve dnech 10.–11. 2. 1998

Pořadatelé konference:
Katedra českého jazyka Pedagogické fakulty MU
Onomastická komise AV ČR

Editoři:
Květoslava Klímová
Helena Kneselová

BRNO
1999

Výskum mikrosociálnych toponým

Jaromír Krško (*Banská Bystrica*)

Základné myšlienky o vzniku a fungovaní mikrosociálnych toponým (MST) sme formulovali na XIII. slovenskej onomastickej konferencii v Modre – Piesku, ktorá sa konala 2. – 4. 10. 1997.

Postupným zhromaďovaním materiálu určeného na analýzu excerptiou odborných štúdií s problematikou slangu a orientácie v teréne¹ sme sa len utvrdili v správnosti započatej práce.

Problematika výskumu MST sa odvíja od charakteristiky tohto druhu vlastných mien, ktoré sú známe a používané v relatívne uzavretej sociálnej skupine, z čoho nutne vyplýva nízka komunikačná potencia a slabá ustálenosť týchto toponým pomenúvajúcich často málo dôležité geomorfologické objekty. Ďalšou dôležitou charakteristikou je ich výskyt výlučne vo verbálnej podobe. Ak teda vychádzame z týchto základných myšlienok, treba si uvedomiť, že MST sa nedajú získať výpisom z máp, kroník alebo bežným terénnym výskumom, ale len priamo otázkou, prípadne po upozornení samotného respondenta, že uvedený názov používa napr. len ich rodina. Získať MST výpisom by sa mohlo len z memoárov osobností, v ktorých by sa spomínali miesta, kde sa hrávali ako deti, kde chodili v mladosti, ale opäť s upozornením, že ide o názvy zaužívané len v ich skupine. Tento fakt nás vlastne priviedol na myšlienku o fungovaní toponým v malých sociálnych skupinách, pretože pri získavaní materiálu pre dizertačnú prácu sme čerpali aj z kartotéky Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV (JÚLŠ) a pri niekoľkých názvoch v zoznamoch nám informátori povedali, že takýto názov u nich neexistuje.

Najväčšiu časť MST sme získali heuristickým výskumom od poslucháčov slovakistiky na Fakulte humanitných vied UMB v Banskej Bystrici a študentov Gymnázia Martina Kukučína v Revúcej. Výskum mal tri etapy a podarilo sa nám zhromaždiť takmer 300 detských a mládežníckych MST. Tieto názvy sú cenné hneď z niekoľkých dôvodov:

1. odhalujú najzákladnejšie (ranné) štádium tvorby MST
2. v najväčšej miere sú spojené so sociolektom (slangom i argotom)
3. možno ich úspešne využiť na zapojenie onomastiky do pedagogického procesu pri výučbe národného jazyka.

Prvú etapu výskumu sme absolvovali na Gymnáziu Martina Kukučína v Revúcej 13. 3. 1997. Dotazník obsahoval 3 otázky, pomocou ktorých sme chceli zistiť znalosť oficiálnych chotárnych názvov v ich rodnej obci a spôsob pomenovania miest, kde sa hrávali alebo hrávajú. Otázky teda znečli:

1. Aké chotárne názvy poznáte vo vašej rodnej obci?

PROPRIA V SYSTÉMU MLUVNICKÉM A SLOVOTVORNÉM

2. Viete pomenovať miesta v prírode, kam sa chodíte hrávať (kam ste sa chodili hrávať)?
3. Pomenúvate miesta, kam chodíte, inými názvami (ktoré ovládajú len vaši kamaráti)? Ak áno, napíšte názov, ktorý poznajú všetci a vedľa neho názov, ktorý používate vy.

Respondentmi gymnázia boli žiaci sekundy (11 – 12 roční) a žiaci tretieho a štvrtého ročníka klasického gymnázia (16 – 18 roční). V skupine 16 – 18 ročných študentov sme mali možnosť zistieť vývin a zmenu „optiky“ pri prechode z obdobia dieťaťa do obdobia adolescenta, pretože v niektorých dotazníkoch boli uvedené názvy v čase detských hier a názvy súčasné.²

Rozdiely medzi detskými a mládežníckymi MST v lexikálnej rovine sú viditeľné na prvý pohľad. V detských MST dominujú zväčša deminutíva – *Malá hôrka, Naša dolinka, Lesík, Pod lesík, V lesíku, Studnička, Nud žliebok, Múrik, Ku kupličke, Jablonka, Údoliečko, Popod horičku, Ku staničke, Školička, Horička, Hôrka, Na kamienky, Kuchynka, Ku korýtkam, Naše miestečko*. Ako onymické body slúžia dominantné objekty – osamelé stromy: *Drevená jahoda (moruša), Tri stromy, Pri topoľoch, Ku vŕbam, Pri strome*, („v hore ležal vyvalený strom od koreňov“), *Pod vŕbou, Hruška*. Prípadne ako orientačný bod slúžia objekty, kde sa hrajú (nastáva proprializácia apelatív) – *Pri rampe, Ku krmelcu, Za garážami, Panely, Antuka, Práchnivý stĺp, Krotisko, Na kvádre, Altánok, Studnička, Škvara, Posedy, Senník, Za drevom, Na koniec plota, Včelín, Vodárnica*. Časť názvov označuje rôzne detské stavby – skrýše, bunkre ... – *Hniezdo* („skrýša z konárov v korune stromu“), *Naša skrýša, Koliba, Bunker, Do bunkra*. Tieto názvy majú tendenciu k prenášaniu³, pretože označujú rovnaký (funkčný) objekt, ale vždy na iných miestach. O prenášaní pomenovania svedčí zápis jednej respondentky – „vždy miesto, kde sme si bunker postavili“.

Mládežnícke MST sa vyznačujú použitím slangu, ktorý je výsledkom ich revolty, nesúhlasu s oficiálnymi názvami, ale aj použitia určitej dávky irónie a recesie, napr.: bar Aladin – *Áčko*, denný bar – *DB* alebo *Débécko*, bistro U Kurky – *Kuracie bistro*, bufet postavený z plechu – *Plecháč*, reštaurácia na futbalovom štadióne – *Kopačka*, reštaurácia na hokejovom štadióne – *Na puku, Fontána – U de Gaulle* (aj *De Gaulle*)⁴, Modrá guľa – *Kocka*⁵, Mystic bar – *Mysbar*.

Pri výskume MST na vysokej škole (druhá a tretia etapa) sme zaznamenali lepšie výsledky v porovnaní s gymnaziastami. Vek vysokoškolákov a ich vzťah k jazyku im umožnil určity „nadhlás“ nad vecou. Pri MST často uviedli aj oficiálny názov a motiváciu, pričom sa z pomenovaní nestratila slangovosť – Konský hájik – *Koňak, Lazštek – Laz Vegas, Štrkovisko - Štrkáče, Námestic Maratónu mieru (nahá socha bežca) – Pod utáčnikom, ihrisko TJ Lokomotíva Spišská Nová Ves – Lokotka, Stĺp Panny Márie – Pri moráku (morový stĺp), pomník sovietskych vojakov na Námestí SNP – Pri čiernom* (motivácia je podľa čierneho mramoru).

Do tejto skupiny patria aj názvy *Na cmiter* (cintorín), *Kalvária – Svatý kopeček*, *Hron – Červená řeka*, ktoré z recesie zámerne „počeštili“.

Študenti gymnázia väčšinou uvádzali názvy pomocou zmeny proprializovaného apelatíva – Za vodou – *Za mlynom*, Priehoh – *Za nemocnicou*, Skalka – *Pod vykriývačom*, Hlinisko – *Bugrovisko*, Skalka, (kúria) – *Biely dom*, Papučkova dolinka – *Kaňon*. Jeden dotazník obsahoval názvy, o pravdivosti ktorých možno pochybovať – informátorka si ich pravdepodobne vymyslela – Za Laca – *Láda*, Skalka – *Smrtka*, Hlinisko – *Vodník*, Papuča – *Bogandža*, rybník – *Rakyta*, Fliper (Miková) – *Delfín*, potok – *Člupník*.

Príčinou rozdielnosti výsledkov na gymnáziu a vysokej škole môže byť aj fakt, že so študentami gymnázia sme sa stretli len počas výskumu, zatiaľ čo so študentmi slovenčiny sa pravidelne stretávame na hodinách.

Tento problém však v priamom pedagogickom procese nevzniká, pretože žiaci vnímajú učiteľa ako organickú súčasť vyučovania, je medzi nimi určitý vzťah, navzájom sa poznajú.

Praktické skúsenosti z výskumu nás teda priviedli k niekolkým myšlienкам o využití problematiky MST vo vyučovacom procese.

Poslucháči slovakistiky sa na povinne voliteľnom predmete Onomastika zoznamujú so základnými onomastickými dielami a problematikou. V rámci semiárnych prác sa zaoberajú rôznymi témami z antroponomastiky i toponomastiky. O otázky fungovania MST v komunikácii prejavili nevšedný záujem pravdepodobne preto, že sa dotýkajú najzákladnejších ľudských činností, akými sú pohyb, orientácia v teréne a pomenovanie miesta. Jazyková stránka mládežníckych MST (slang, argot) je im tiež veľmi blízka.

Vo vyučovacom procese na stredných a základných školách sa tiež dá využiť problematika MST. Učiteľ, po oboznámení sa s problematikou MST, môže využiť na vyučovaní vlastný výskum⁶ v triede, pričom by mohli získané materiály analyzovať samotní žiaci. Učiteľ nesmie ubiť chuť žiakov po vedomostach a poznanií zdôrazňovaním pravopisných a gramatických problémov vlastných mien (o tom aj ŠRÁMEK 1996, s. 44). Z vlastných skúscností si pamätáme oblúbené hodiny slovenského jazyka (zdôrazňujeme jazyka, petože literatúra bola vo všeobecnosti vždy oblúbenejšia), ktoré sa venovali mládežníckemu a detskému slangu, profesionalizmom atď. Slovenčinár sa nám vtedy prihovoril „našou“ rečou. Cítili sme, že nám rozumie... Tento moment sa dá využiť pri vyučovaní jazyka – nie suchá teória, ale jednoduchá prax oslovi žiakov. Ak im v dialógu vyučujúci vysvetlí základné funkcie vlastného mena (k tomu ŠRÁMEK 1996, s. 44), vysvetlí základnú podstatu MST (orientácia a pohyb v teréne) a rozoberie ich vlastné príklady, s istotou môžeme tvrdiť, že na tieto hodiny nezabudnú.

Ďalší prvok využitia vlastných mien je pri vyučovaní substantív – odlišení apelatív od proprií (opäť s využitím funkcií vlastného mena), adjektív i ďalších slovných druhov vo funkcií proprií. MST sú ideálnou pomôckou pri výučbe

príslovkových určení miesta, najmä pri predložkových a viacobjektových pomenovaniach.

Z uvedených úvah vyplýva, že onomastika predstavuje nezanedbateľný a cenný vklad pre „oživenie“ vyučovania materinského jazyka.

Poznámky

- 1) Pri zmienke o odborných štúdiách a článkoch máme na mysli najmä príspevky Lumíra Klimeša *Místo slangových vlastních jmen v soustavě slangových lexikálních jednotek* (KLIMEŠ 1968) a *Slangová pomístní jména v Lokomotivním depu Plzeň* (KLIMEŠ 1987) a etnologičky Viery Feglovej *Priestor ako antropologický fenomén* (FEGLOVÁ 1993), ktoré sa stali výborným materiálom na konfrontáciu rôznych názorov a pohľadov na danú problematiku a zároveň cennou inšpiráciou pri korigovaní vlastných úvah o príčinách vzniku, tvorení, či jazykovej a výpovednej hodnote MST.
- 2) Napr. jedna šestnásťročná respondentka ako detské MST uviedla *Na druhú stranu* („keď sme boli malé, hrávali sme sa za cestou pri dome“) a *Za garážami* (lúka za garážami), ale mládežnícke MST uviedla *Pri Nagyovi* (lúka pri papiernictve, kde predával „chlapec, ktorý sa podobal na Petra Nagya“). Po prechode do obdobia dospievania sa do centra pozornosti dostávajú iné objekty a ich motivácia môže byť tiež odlišná. V tomto prípade išlo o motiváciu podľa chlapca, ktorý sa podobal na spevácky idol.
- 3) O prenášaní mien v toponymii píše najnovšie L. Olivová – Nezbedová (1996).
- 4) Respondent uviedol motiváciu názvu – „oproti reštaurácii je socha kapitána Nálepku“.
- 5) „Ukážkový“ nesúhlas s oficiálnym názvom – do pozície lexémy guľa postavili lexému kocka.
- 6) Výskum musí byť vykonaný anonymne (nanajvýš s uvedením pohlavia a veku), pretože by respondenti nemuseli odpovedať pravdivo a časť MST by neuviedli. Ďalší etický problém by nastal pri analýze získaných MST, pretože niektorí respondenti by mohli byť vystavení posmechu triedy.

Zoznam literatúry

- FEGLOVÁ, V.: Priestor ako antropologický fenomén. Slovenský národopis, roč. 41, 1993, č. 2, s. 131 – 138.
- KLIMEŠ, L.: Místo slangových vlastních jmen v soustavě slangových lexikálních jednotek. In: Zpravodaj místopisné komise ČSAV, IX, 1968, č. 3, s. 363 – 373.
- KLIMEŠ, L.: Slangová pomístní jména v Lokomotivním depu Plzeň. In: Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj místopisné komise ČSAV), XXXVIII, 1987, s. 81 – 83.

JAROMÍR KRŠKO: VÝSKUM MIKROSOCIÁLNYCH TOPONÝM

- KRŠKO, J.: Mikrosociálne toponymá – referát z XIII. slovenskej onomastickej konferencie (Modra - Piesok, 2. – 4. 10. 1997). V tlači.
- OLIVOVÁ – NEZBEDOVÁ, L.: Poznámky k přenášení jmen v toponymii. In: *Acta onomastica*, XXXVII, 1996, s. 133 – 135.
- ŠRÁMEK, R.: Co by měl učitel základní školy vědět o vlastních jménech. In: 12. Slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“, Prešov 25.– 26. 10. 1995.
- Zborník rege rátorov. Zostavili Milan Majtán a František Ruščák. Prešov 1996, PF UPJŠ Prešov, JÚĽŠ SAV Bratislava, s. 43 – 47.

Zusammenfassung

Forschung der mikrosozialen Toponyme und Schulpraxis

Im Beitrag Beschreiben wir die eigene Forschung von mikrosozialen Toponymen der Kinder und der Jugend, die wir an der Grund – Mittel – und Hochschule realisiert haben. Die festgestellten Ergebnisse deuten auf die Möglichkeit hin, ähnliche Forschungen im pädagogischen Prozeß zu Nützen. Der Lehrer könnte das gesammelte Material in den Unterrichtsstunden analysieren und auf diese Weise die Onomastik in den Unterrichtsprozeß einbeziehen. Die lexikalische Seite von mikrosozialen Toponymen (Slang, Argot) steht der Jugend sehr nahe. Die Analyse von gesammelten mikrosozialen Toponymen „belebt“ die Stunde und ermöglicht, die Rechtschreibung von Apelativen und Propri en zweckmäßig zu erklären. Der Lehrer erklärt den Schülern leichter die Funktion von Propri en, die Problematik von Adverbialbestimmungen des Ortes, vor allem bei den Präpositionsbenennungen und Memroobjektbenennungen. Die Onomastik stellt daher einen wertvollen Beitrag zur „Belebung“ des muttersprachlichen Unterrichts dar.